

La petjada dels remences

El conflicte remença va deixar una intensa empremta al territori, que perviu a molts pobles gironins

La petjada que van deixar els remences es fa especialment palesa a les comarques que van viure més intensament el conflicte, com ara la Garrotxa, el Pla de l'Estany, el Gironès i el Baix Empordà. I es percep en el nom de carrers, places i equipaments culturals i educatius, en algunes rutes i propostes turístiques i, fins i tot, en productes alimentaris i en activitats esportives que expressen perfectament l'orgull d'un llegat sovint molt més mitificat que no pas conegut.

Text > **PERE BOSCH**, historiador i periodista

Si atenem a les restes arqueològiques, és possible trobar vestigis de bona part dels indrets que van marcar el conflicte, si bé només alguns estan degudament senyalitzats o són visitables. Hom pot descobrir, per exemple, les cases vinculades als principals cabdills re-

mences. A Granollers de Rocacorba, al terme de Sant Martí de Llémèna, s'alça la imponent masia fortificada amb la qual el rei Joan II va voler recompensar Pere Joan Sala, el líder de la segona revolta. Al llindar de la porta principal, una inscripció del 1780 deixa constància que «Gaspar Sala me fecit»; un

testimoni que sembla vincular aquest indret a la nissaga del cabdill remença. Actualment fa les funcions de casa de turisme rural, malgrat que no està senyalitzada com a tal i que no forma part de cap paquet turístic. Justament al camí d'accés a aquesta casa hi apareix una espectacular escultura dedicada al líder remença, inaugurada el 2014 amb motiu de la Festa Remença que se celebra a la Vall de Llémèna.

En el cas de l'altre cabdill remença, Francesc de Verntallat, el seu rastre és especialment intens a la vall d'Hostoles. A l'antiga sagrera de Sant Feliu de Pallerols hi figura senyalitzat l'indret on havia existit la casa en la qual va morir. A la mateixa placeta hi ha un monument dedicat a la seva memòria, i, just al davant, el Molí de la Conquesta, un espai en què s'organitzen visites guiades. A la Vall d'en Bas, a tocar del veïnat del Mallol, s'ubica la casa on va néixer el cabdill remença. Una placa de ceràmica adossada a la façana principal deixa constància del seu il·lustre estadant, si bé l'immoble és ocupat per masovers i només es pot accedir a l'interior del recinte a través de rutes turístiques organitzades. Més enllà d'aquest indret directament associat a Verntallat, el rastre dels remences és ben present al veïnat del Mallol: la plaça de l'església de Sant Bartomeu duu el nom del cabdill i conserva la

>> Escultura dedicada al cabdill remença Pere Joan Sala. (Autoria: MANEL LLADÓ)

>> L'indar de la porta d'accés a Can Sala, amb una inscripció del 1780 que deixa testimoni de la nissaga dels Sala. (Autoria: MANEL LLADÓ)

casa del veguer i la presó o casa del notari. El pujol en què es troba assentada la vila es converteix, a més a més, en una talaia privilegiada des de la qual es domina la vall i es poden resseguir els serrats i cingleres de l'entorn.

El rastre de l'altre cabdill remença, Francesc de Verntallat, és especialment intens a la vall d'Hostoles

A banda dels lligams amb el principal cabdill remença, la vall d'Hostoles es va convertir en un dels epicentres de la primera guerra remença, amb

diverses fortaleses que van esdevenir autèntics bastions dels revoltats. Una d'aquestes és el castell d'Hostoles, situat entre Sant Feliu de Pallerols i les Planes. L'historiador Jaume Vicens Vives va definir-la com «la més insigne fortalesa de la defensa remença de muntanya», i, de fet, es va convertir en el quarter general de Verntallat durant la revolta. Actualment, el recinte es troba molt malmès i només se'n conserven restes de la torre, la cisterna i poca cosa més. Però des del capdamunt es pot gaudir d'una vista extraordinària de la vall d'Hostoles, un dels escenaris principals del conflicte. La visita es pot fer per lliure, però també se'n comercialitza una de guiada que transcorre a través del carril bici, puja fins al castell, descendeix fins a la gorga de la Torre i, finalment, retorna

a l'aparcament que hi ha al costat del cementiri. Les serres del Corb, Finestres i Rocacorba, que separaven els vescomtats de Besalú i Girona, es van convertir en un reducte privilegiat de les forces remences, amb fortaleses com ara el castell Colltort, situat al cim de la carena que uneix la serra del Corb i la de Finestres, o, molt a prop d'aquí, el de Puig-alder, que actualment disposa d'un petit refugi de muntanya i que ofereix una vista esplèndida de la vall del Vallac o dels Bastons.

Més enllà de la vall d'Hostoles, els vestigis remences són especialment notables en algunes fortaleses, que es van veure assetjades durant la guerra civil o que es van convertir en bastions dels remences. Un bon indret per visitar és el reducte de la Força Vella, amb la porta de la reina Joana o la torre Gi-

>> L'espai que ocupava la casa on va morir Francesc de Verntallat, just al davant del Molí de la Conquesta, al municipi de Sant Feliu de Pallerols. (Autoria: MANEL LLADÓ)

ronella, espais vinculats a alguns setges dramàtics, com ara el que va patir la comunitat jueva el 1391, o, si ens cenyim a la guerra civil del segle xv, el que va tenir com a principals protagonistes la reina Joana i el fill primogènit, el futur Ferran d'Antequera, des del 15 de març fins al 23 de juliol de 1462. Si ens desplacem fins a la Vall de Llémèna, un altre escenari significatiu és el castell de Cartellà, declarat bé cultural d'interès nacional. Es tracta d'una magnífica fortalesa, actualment habilitada com a masia, que el 1470 va ser ocupada per les tropes de Verntallat i va patir el setge implacable de les de la Diputació. Si ens endinsem fins a la comarca del Pla de l'Estany trobem el castell de Falgons, a Sant Miquel de Campmajor. L'interior no és visitable, però es pot aprofitar l'Aplec de Sant Ferriol, que se celebra el segon diumenge de setembre, per arribar-hi.

El rastre del conflicte també és ben present al Baix Empordà. En aquesta comarca, la plaça del castell de Corça va ser escenari de l'aixecament del 19 de març de 1475. Molt a prop, la vila de la Bisbal d'Empordà també va ser un indret afectat per la guerra civil del segle xv. En aquest cas, es pot visitar el nucli antic des del portal de la Riera, l'única part que queda de les muralles que encerclaven la Bisbal, construïdes al segle xiv. Des d'aquí es pot anar fins al castell, on es pot veure l'audiovisual *Terra i sang: la guerra feudal a l'Empordà*, que explica les lluites entre els bisbes de Girona i els senyors. Tot plegat, prenent com a fil conductor el castell.

La vall de Mieres va tenir un protagonisme especial durant la segona guerra remença. Molt a prop del nucli urbà es localitza Can Griver. El 22 de setembre

de 1484, un grup de tres-cents pagesos, capitanejats per Pere Joan Sala, van entrar en aquest mas i van ferir greument l'agutzil Gilabert Salbà i el veguer de Girona. Aquesta acció va comportar la represa del conflicte. El protagonisme

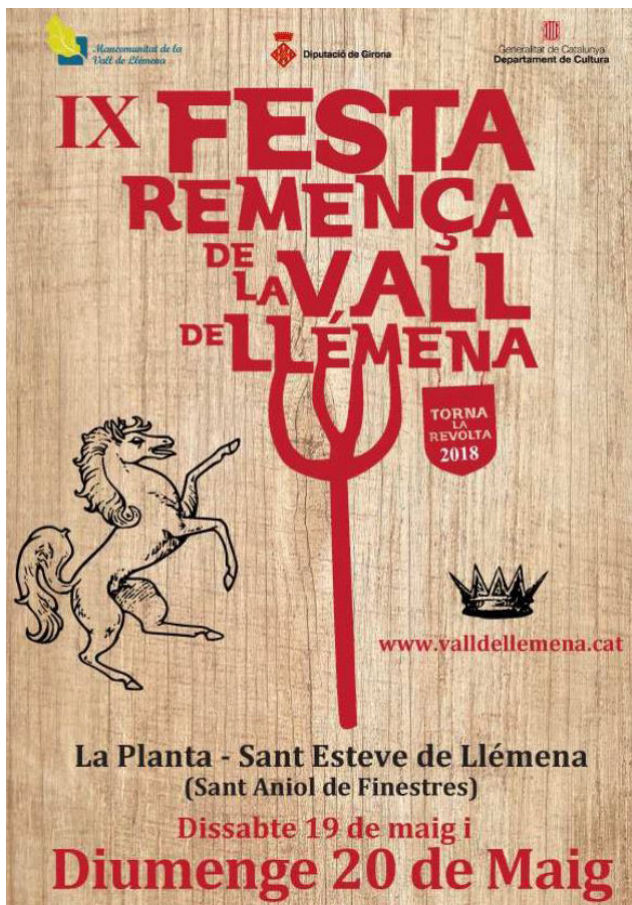
d'aquest mas no s'acaba aquí. Segles després, durant la darrera guerra carlina, es va convertir en el quarter general de Francesc Savalls, cap de les forces tradicionalistes; i, anys més tard, durant la darrera contesa civil, va esdevenir el refugi més o menys permanent dels qui fugien del servei militar o de la persecució religiosa. Actualment, l'edifici és ocupat per tres famílies de masovers. Des de Mieres es pot anar fins al nucli històric de Banyoles i visitar les restes del monestir benedictí de Sant Esteve o la plaça porticada, documentada des de finals de segle XIII. Poc després de l'alçament de Mieres, Pere Joan Sala es va desplaçar fins a aquesta població amb una partida de tres-cents remences i va intentar afegir adeptes a la causa.

La revolta no només va generar escenaris associats a les lluites, sinó també als intents de pacificació del camp. En aquest sentit, al nucli antic d'Amer

Els vestigis remences són notables en algunes fortaleses, assetjades durant la guerra civil o convertides en bastions dels remences

>> Escultura d'Alexis Alaya, a la Vall de Llémèna dedicada als remences i inaugurada el 2016, amb motiu de la Festa Remença. (Autoria: MANEL LLADÓ)

>> Cartell de la Festa Remença que celebra de forma itinerant la Vall de Llémèna. (Font: ARXIU DE LA DIPUTACIÓ DE GIRONA)

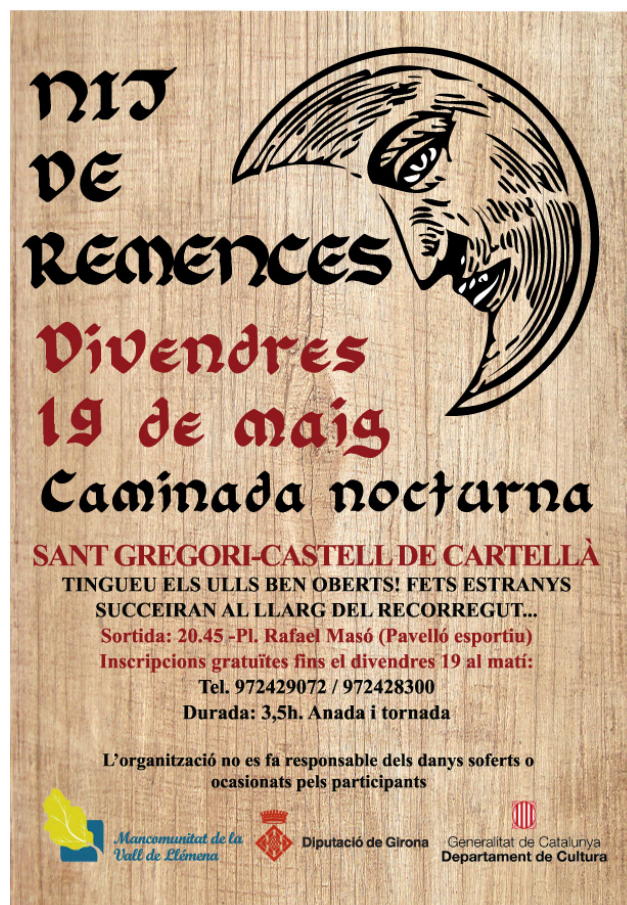
s'hi troba el monestir de Santa Maria, on el 4 de novembre de 1485 es va celebrar una reunió dels remences que va propiciar l'acord segellat mesos després al monestir de Santa Maria de Guadalupe, tal com recorda una làpida adossada a la façana exterior. La revolta també ha deixat algunes escultures commemoratives, que donen testimoni de la voluntat de perpetuar el llegat remença. A banda de les dedicades a Gaspar Sala a Granollers de Rocacorba i a Francesc de Verntallat a Sant Feliu de Pallerols, n'hi ha una altra en homenatge a aquest darrer líder, en aquest cas obra de l'escultora Rosa Serra i emplaçada a la Vall d'en Bas, a la carretera d'Olot a Vic i a la d'Hostalets. En el mateix entorn s'ubica un conjunt escultòric dedicat als pagesos catalans, obra de Modest Fluvià. A la Vall de Llémèna també s'erigeix una escultura dedicada als remences, obra d'Alexis Alaya i inaugurada el 2016, amb motiu de la Festa Remença.

Alguns dels escenaris anteriors estan degudament senyalitzats i, fins i tot, formen part d'una ruta específica, amb visites guiades incloses. L'oficina

La revolta no només va generar escenaris associats a les lluites, sinó també als intents de pacificació del camp

de turisme de la Vall d'en Bas organitza visites que inclouen el castell del Colltort, la cellera i la sagrera de Sant Feliu de Pallerols i tot el nucli antic del poble. Els escenaris també es poden recórrer en bicicleta, en cotxe o a peu. D'altres, però, no s'inclouen en cap oferta concreta i són de difícil accés, talment com si el mateix edifici es resistís a explicar-nos les vicissituds que va viure. Però, en el seu conjunt, deixen testimoni de la profunda petjada que va deixar el conflicte remença.

Més enllà d'aquesta petjada material, el conflicte remença és ben present en l'imaginari col·lectiu de les comarques gironines. Són molts els pobles i ciutats que han adoptat el nom dels remences per anomenar

>> Cartell de la caminada nocturna de la Vall de Llémèna. (Font: ARXIU DE LA DIPUTACIÓ DE GIRONA)

alguns carrers o places, com ara Banyoles, Girona, Olot, Bonmatí, Vilajuïga i, òbviament, les Planes d'Hostoles. El nom de Verntallat també està associat a una escola, una revista o a l'agrobota de la Cooperativa de la Vall d'en Bas. Tots aquests casos són exemples de l'orgull amb què els ciutadans recorden el seu passat medieval. A més a més, s'han creat activitats que volen perpetuar la memòria d'aquell episodi, com ara la Marxa Cicloturista Terra de Remences, que des de fa alguns anys organitza el Club Ciclista Bas, o la Cuina Remença, que permet gaudir de la gastronomia tradicional de la Garrotxa a través d'alguns restaurants de la zona. Un capítol a part mereix la Festa Remença de la Vall de Llémèna, que s'organitza de forma itinerant entre els municipis de la vall cada mes de maig i que inclou una àmplia oferta d'activitats, des de conferències, contes i narracions fins a activitats per a la mainada. Es tracta d'un cap de setmana durant el qual és possible viatjar pel túnel del temps i reviure aquells anys en què els remences s'alçaren per reclamar els seus drets.